

บทคัดย่อ

งานวิจัยเชิงสร้างสรรค์เรื่อง “สารคดีภาพถ่าย : การปรับตัวทางวัฒนธรรมหนังใหญ่ วัดขนอน” มุ่งทำความเข้าใจพลวัตของการสืบทอดศิลปะการแสดงพื้นบ้านไทยในบริบทสังคมร่วมสมัย โดยพิจารณา “การปรับตัว” ในฐานะกระบวนการดำรงอยู่ของมรดกทางวัฒนธรรมที่ยังมีชีวิต (living heritage) ซึ่งเกิดขึ้นผ่านการปฏิบัติ การเรียนรู้ และการมีส่วนร่วมของชุมชน ศิลปะหนังใหญ่ในฐานะมรดกภูมิปัญญาที่สะท้อนอัตลักษณ์ทางศิลปะและจิตวิญญาณของชุมชน กำลังเผชิญกับความท้าทายจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เทคโนโลยี และวิถีชีวิตของคนรุ่นใหม่

การวิจัยครั้งนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการปรับตัวของศิลปะการแสดงหนังใหญ่ วัดขนอน จังหวัดราชบุรี และนำเสนอภาพถ่ายที่เล่าเรื่องการดำรงอยู่และการสืบทอดศิลปะดังกล่าวในมิติร่วมสมัย งานวิจัยประยุกต์แนวทาง มานุษยวิทยาทางทัศนภาพ (visual anthropology) และ การถ่ายภาพสารคดี (documentary photography) โดยใช้ภาพถ่ายเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ศิลปะและวัฒนธรรมของชุมชนวัดขนอน ผู้วิจัยทำหน้าที่เป็น “ผู้สังเกตเชิงศิลปะ” (artistic observer) เข้าไปบันทึกกระบวนการแสดงจริงอย่างเป็นธรรมชาติ ไม่เข้าไปกำกับ ยกเว้นในส่วนของภาพถ่ายตัวหนังภายในพิพิธภัณฑ์ที่ใช้แสงไฟควบคุมเพื่อให้เห็นรายละเอียดของลวดลายตอกหนัง การเก็บข้อมูลครอบคลุมสามส่วน ได้แก่ (1) การบันทึกตัวหนังในพิพิธภัณฑ์ (2) การแสดงจริงที่มีทั้งเงา การแสดงหน้าฉาก และดนตรีสด (3) การฝึกซ้อมของเยาวชนผู้สืบทอด ผลการวิจัยพบว่าศิลปะหนังใหญ่วัดขนอนยังคงดำรงอยู่ได้จากการสืบทอดระหว่างรุ่น โดยเยาวชน ผู้แสดง และพระภิกษุในชุมชนร่วมกันตีความและปรับรูปแบบศิลปะให้สอดคล้องกับยุคสมัย ภาพถ่ายจึงทำหน้าที่เป็น “ภาษาทางวัฒนธรรม” (cultural language) ที่สะท้อนศิลปะหนังใหญ่ในฐานะ “มรดกที่ยังมีชีวิต” ซึ่งยังคงเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงไปพร้อมกับสังคมไทยในศตวรรษที่ 21

คำสำคัญ : การถ่ายภาพสารคดี, หนังใหญ่วัดขนอน, การปรับตัวทางวัฒนธรรม, มานุษยวิทยาทางทัศนภาพ, มรดกมีชีวิต

A Photo Documentary: Cultural Adaptation of Nang Yai Wat Kanon

Pornrak Chowvanayotin ¹

Received : December 22, 2025

Revised : February 7, 2026

Accepted : February 23, 2026

¹ Lecturer, Dr. Visual Arts Department, Fine and Applied Arts Faculty, Chulalongkorn University,
E-mail : pornrak.c@chula.ac.th

Abstract

The creative research *Photo Documentary: Cultural Adaptation of Nang Yai Wat Khanon* aims to explore the dynamics of cultural continuity within Thailand's traditional shadow puppet performance in contemporary society. This study understands “cultural adaptation” as a process of continuity of Living Heritage, enacted through practice, learning, and community participation rather than formal transformation of form. Recognizing Nang Yai as an intangible heritage that embodies both artistic identity and community spirituality, the study investigates how the art form adapts to social and technological changes in modern life. The research objectives are (1) to study the cultural adaptation of Nang Yai performance at Wat Khanon, Ratchaburi, as a living and practice-based process and (2) to present photographic works that narrate the living process of transmission and reinterpretation through documentary photography. This study applies the approaches of *Visual Anthropology and Photo Documentary*, using photography as a tool for learning and interpreting cultural experience within the community context. The researcher acted as an *Artistic Observer*, documenting authentic situations without intervention, except for photographing puppets in the museum with controlled lighting to reveal their intricate craftsmanship. Data collection covered three aspects: (1) photographing the puppet collections in the museum, (2) documenting live performances including puppetry, dance, and music, and (3) observing youth training sessions. Findings reveal that Nang Yai at Wat Khanon continues to survive through intergenerational transmission, where young performers, local artists, and monks collaboratively reinterpret and adapt the art form to contemporary contexts. The photographs function as a *Cultural Language*, portraying Nang Yai as a *Living Heritage*—an art form that continues to evolve and resonate within the cultural landscape of 21st-century Thailand.

Keywords: documentary photography, Nang Yai Wat Khanon, cultural adaptation, visual anthropology, living heritage

หนังใหญ่เป็นศิลปะการแสดงพื้นบ้านที่มีประวัติความเป็นมายาวนานในประเทศไทย สะท้อนรากเหง้าทางวัฒนธรรม ความเชื่อ และจิตวิญญาณของชุมชนผ่านกระบวนการเชิดงาหนัง ประกอบดนตรี และบทขับร้อง ภาพตัวหนังที่แกะจากหนังวัวมีความประณีตงดงาม และถูกยกย่องให้เป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่าของชาติ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554) หนึ่งในแหล่งสำคัญที่ยังคงอนุรักษ์ศิลปะนี้ไว้อย่างต่อเนื่องคือ วัดขนอน จังหวัดราชบุรี ซึ่งมีทั้งพิพิธภัณฑ์หนังใหญ่และคณะเยาวชนผู้สืบทอดการแสดง อย่างไรก็ตาม ในยุคปัจจุบัน หนังใหญ่เผชิญความท้าทายจากการเปลี่ยนแปลงของสังคม เทคโนโลยี และวิถีชีวิตของคนรุ่นใหม่ ทำให้จำนวนผู้เรียนและผู้สืบทอดลดลง อีกทั้งรูปแบบการแสดงจำเป็นต้องปรับตัวให้เข้ากับบริบทร่วมสมัย ทั้งด้านการจัดแสง เสียง ดนตรี และสื่อดิจิทัล การปรับตัวดังกล่าวมิได้หมายถึงการละทิ้งรากฐานทางวัฒนธรรม หากแต่เป็นกระบวนการดำรงอยู่ของศิลปะผ่านการปฏิบัติ การเรียนรู้ และการมีส่วนร่วมของชุมชน การศึกษาครั้งนี้จึงมุ่งใช้ “การถ่ายภาพสารคดี” เป็นเครื่องมือในการสำรวจการปรับตัวของศิลปะการแสดงหนังใหญ่วัดขนอนในฐานะ “มรดกที่ยังมีชีวิต” แนวทางดังกล่าวเน้นการทำความเข้าใจผ่านบริบทจริงของชุมชน โดยให้ความสำคัญกับบทบาทของเยาวชน คณะผู้แสดง และพระภิกษุในฐานะผู้มีส่วนร่วมในการรักษา ถ่ายทอด และตีความศิลปะ

การใช้ “การถ่ายภาพสารคดี” ในการศึกษาครั้งนี้ เป็นแนวทางการวิจัยเชิงสร้างสรรค์ที่ใช้ภาพถ่ายเป็นทั้งเครื่องมือทางศิลปะและกระบวนการเรียนรู้เชิงมานุษยวิทยาทางทัศนภาพ ภาพถ่ายไม่ได้ทำหน้าที่เพียงบันทึกสิ่งที่มองเห็น แต่เป็นกระบวนการเล่าเรื่อง (visual storytelling) ที่สะท้อนชีวิตผู้คน จังหวะการเรียนรู้ และการสืบทอดศิลปะในบริบทจริง (Banks, 2018; Pink, 2013) ดังนั้น งานวิจัยนี้มีคุณค่าทั้งในด้านศิลปกรรม มานุษยวิทยา และการอนุรักษ์วัฒนธรรม โดยชี้ให้เห็นบทบาทของศิลปะภาพถ่ายในฐานะสื่อกลางที่เชื่อมโยงอดีตกับปัจจุบัน และส่งเสริมการมองเห็นศิลปะพื้นบ้านในฐานะ “มรดกที่ยังมีชีวิต” ที่ยังคงเคลื่อนไหวและพัฒนาไปพร้อมกับชุมชน

วัตถุประสงค์ของงานวิจัย

1. เพื่อศึกษาการปรับตัวของการแสดงสดหนังใหญ่ วัดขนอน ในฐานะกระบวนการดำรงอยู่ของมรดกที่ยังมีชีวิต
2. เพื่อนำเสนอสารคดีภาพถ่ายที่เล่าเรื่องการปรับตัวของการแสดงสดหนังใหญ่ วัดขนอน ในบริบทสังคมร่วมสมัย

ขอบเขตของงานวิจัย

การวิจัยเชิงสร้างสรรค์ครั้งนี้มีขอบเขตที่มุ่งเน้นการศึกษาศิลปะการแสดงหนังใหญ่ วัฒนธรรมในบริบทจริงของชุมชน โดยกำหนดขอบเขตของการดำเนินงานไว้ดังนี้

1. ผลงานที่สร้างสรรค์อยู่ในรูปแบบ สารคดีภาพถ่าย
2. ขอบเขตพื้นที่การศึกษาและการถ่ายภาพจำกัดอยู่ที่ วัดขนอน จังหวัดราชบุรี
3. เนื้อหาครอบคลุมประเด็นเกี่ยวกับกระบวนการแสดง การฝึกซ้อม การสืบทอด และกิจกรรมเผยแพร่ที่เกี่ยวข้องกับศิลปะหนังใหญ่วัดขนอน

กรอบแนวคิดทางทฤษฎีและเอกสารที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้สำรวจ “การปรับตัวของศิลปะหนังใหญ่วัดขนอน” ผ่านกระบวนการถ่ายภาพสารคดี โดยใช้แนวทางของมานุษยวิทยาทางทัศนภาพ เป็นกรอบแนวคิดหลัก ซึ่งให้ความสำคัญกับการใช้ภาพถ่ายเป็นเครื่องมือในการเข้าใจวัฒนธรรม ผ่านการสังเกต การอยู่ร่วม และการรับรู้เชิงลึกในบริบทชีวิตจริงของผู้คน นอกจากนี้ยังประยุกต์แนวคิดเสริมจาก “พิพิธภัณฑ์มีชีวิต” (living museum) และ “มรดกที่ยังมีชีวิต” (living heritage) เพื่อทำความเข้าใจบทบาทของวัดขนอนในฐานะพื้นที่ของการเรียนรู้และการสืบทอดศิลปะพื้นบ้าน ที่ดำเนินควบคู่กับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเทคโนโลยี ดังนั้น กรอบแนวคิดทางทฤษฎีและเอกสารที่เกี่ยวข้องจึงแบ่งออกเป็น 4 ประเด็นหลัก ได้แก่

1. บริบทและประวัติของศิลปะหนังใหญ่วัดขนอน

หนังใหญ่เป็นศิลปะการแสดงพื้นบ้านที่ผสมผสานทัศนศิลป์ หัตถศิลป์ และนาฏศิลป์เข้าด้วยกันอย่างงดงาม โดยใช้งานหุ่นหนังแกะจากหนังวัวหรือหนังควาย แสดงประกอบดนตรีไทยและบทขับร้องจากรามเกียรติ์ (ผะอับ โปะะกะฤณะ, 2520; สุจิตรา มาถาวร, 2541) ปรากฏหลักฐานตั้งแต่สมัยอยุธยาใน *กฎหมายตราสามดวง* และได้รับการสืบทอดต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554; ราชินี บุรุษรัตนพันธ์, 2551) ซึ่งวัดขนอน จังหวัดราชบุรีถือเป็นศูนย์กลางสำคัญของศิลปะนี้ โดยหลวงพ่อก่อก่อน จนทโชโต ได้ร่วมกับช่างฝีมือสร้างชุดหนังใหญ่เรื่อง *หนุมานถวายแหวน* และก่อตั้งพิพิธภัณฑ์หนังใหญ่เพื่อจัดแสดงและสืบทอด (ดารารัตน์ จุฬาพันธ์, 2557) ปัจจุบันยังคงมีการแสดงประจำโดยคณะเยาวชน รวมถึงเทศกาล “หนังใหญ่ไผ่ละลา” ที่รวมรุ่นศิษย์เก่ากลับมาร่วมแสดง (Museum Thailand, 2022) ในบริบทปัจจุบัน หนังใหญ่วัดขนอนไม่ได้ดำรงอยู่เพียงในฐานะศิลปะการแสดงเชิงอนุรักษ์ หากแต่เป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่ผู้คนในชุมชนร่วมกันสร้างผ่านการปฏิบัติ การเรียนรู้ และการมี

ส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง แนวโน้มดังกล่าวสะท้อนการเปลี่ยนผ่านของศิลปะพื้นบ้านจากรูปแบบดั้งเดิมสู่การเป็นพื้นที่การเรียนรู้เชิงสังคม (social learning space) ที่เปิดรับผู้ชมและผู้แสดงรุ่นใหม่

การดำรงอยู่ของหนังใหญ่วัดขนอนจึงไม่ใช่เพียงการรักษารูปแบบดั้งเดิม แต่เป็นกระบวนการปรับสมดุลระหว่าง “ความต่อเนื่องทางวัฒนธรรม” และ “การเปลี่ยนแปลงร่วมสมัย” ซึ่งเกิดขึ้นผ่านการพัฒนากล้องประกอบต่าง ๆ เช่น การจัดแสง การออกแบบเสียง ดนตรี และการใช้สื่อดิจิทัลเพื่อสื่อสารกับผู้ชมรุ่นใหม่ (Bangkok Big Ears, 2025) การมองหนังใหญ่วัดขนอนผ่านมุมมองดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดมรดกที่ยังมีชีวิต ที่เน้นว่าคุณค่าของมรดกวัฒนธรรมไม่ได้อยู่เพียงในวัตถุหรือรูปแบบการแสดง แต่เกิดขึ้นผ่านกระบวนการปฏิบัติและความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชนที่ทำให้ศิลปะยังคงมีความหมายในสังคมร่วมสมัย (UNESCO, 2003; Kurin, 2004)

2. มานุษยวิทยาทางทัศนภาพ (visual anthropology)

มานุษยวิทยาทางทัศนภาพ เป็นแนวทางการศึกษาที่ใช้สื่อภาพ เช่น ภาพถ่ายและภาพเคลื่อนไหว เป็นทั้งข้อมูลเชิงวัฒนธรรมและกระบวนการสร้างความรู้เกี่ยวกับมนุษย์และสังคม โดยให้ความสำคัญกับการสังเกต การมีส่วนร่วม และการตีความผ่านประสบการณ์เชิงภาพในบริบทชีวิตจริง (Pink, 2013; Banks, 2018) แนวคิดนี้ไม่เพียงมองภาพในฐานะตัวแทนของความจริง หากยังมองภาพเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการสร้างความรู้เชิงวัฒนธรรมผ่านการมีส่วนร่วม การรับรู้ และการตีความเชิงประสบการณ์ ในเชิงประวัติศาสตร์ แนวทางมานุษยวิทยาทางทัศนภาพได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่งานภาคสนามของ Bateson และ Mead ซึ่งใช้ภาพถ่ายและภาพยนตร์ในการศึกษาวัฒนธรรมบาห์ลี โดยแสดงให้เห็นบทบาทของภาพในฐานะเครื่องมือทางชาติพันธุ์วรรณา (Bateson & Mead, 1942) ต่อมา งานสารคดีภาพถ่ายร่วมสมัยของ Susan Meiselas เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมกับชุมชน และการเล่าเรื่องผ่านประสบการณ์ของผู้คน (Meiselas, 2008) ขณะที่ Sebastião Salgado ใช้วิธีการติดตามระยะยาวเพื่อสำรวจชีวิตแรงงานและบริบททางสังคมในระดับโลก ซึ่งสะท้อนศักยภาพของภาพถ่ายในการสร้างความเข้าใจเชิงวัฒนธรรมอย่างลึกซึ้ง (Salgado, 2013)

ในการศึกษาครั้งนี้ แนวทางมานุษยวิทยาทางทัศนภาพถูกนำมาใช้เพื่อทำความเข้าใจพลวัตของศิลปะหนังใหญ่วัดขนอน ผ่านการติดตามกระบวนการแสดง การฝึกซ้อม และการเรียนรู้ของชุมชนในบริบทชีวิตประจำวัน ผู้วิจัยทำหน้าที่เป็น “ผู้สังเกตเชิงศิลปะ” (artistic observer) โดยเข้าไปอยู่ร่วมในพื้นที่และบันทึกเหตุการณ์ตามสภาพจริง หลีกเลี่ยงการจัดฉากหรือกำกับสถานการณ์ เพื่อให้ภาพถ่ายสะท้อนประสบการณ์และการมีส่วนร่วมของผู้คนอย่างเป็นธรรมชาติ แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับการศึกษาที่ใช้ภาพเป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมและการสังเกตเชิงภาพ (visual ethnographic engagement) ซึ่งเน้นการสร้างการเข้าใจผ่านการมีส่วนร่วมและ

ประสบการณ์เชิงสัมพันธ์ระหว่างผู้วิจัยและชุมชน (Pink, 2013) ทำให้สามารถมองเห็นศิลปะพื้นบ้านในฐานะกระบวนการทางวัฒนธรรมที่ยังคงเคลื่อนไหวและมีชีวิตอยู่

3. การถ่ายภาพสารคดีและการเล่าเรื่องด้วยภาพ (documentary photography and visual storytelling)

การถ่ายภาพสารคดีเป็นแนวทางการสร้างภาพที่มุ่งสำรวจและบันทึกเรื่องราวของผู้คน สังคม และวัฒนธรรมผ่านกระบวนการสังเกต การมีส่วนร่วม และการตีความของผู้ถ่าย มากกว่าการทำหน้าที่เป็นเพียงการบันทึกความจริงเชิงวัตถุวิสัย ภาพถ่ายจึงถูกมองในฐานะกระบวนการสร้างความหมายเชิงตีความ (interpretive process) ที่สัมพันธ์กับบริบททางสังคม ประสบการณ์ และมุมมองของผู้สร้างภาพ (Sontag, 1977; Berger, 1980) แนวคิดนี้เปิดให้ภาพถ่ายเป็นพื้นที่ของการเจรจาระหว่างผู้ถ่าย ผู้ถูกถ่าย และผู้ชม ซึ่งสะท้อนพลวัตของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ การรับรู้ และความทรงจำทางวัฒนธรรม (Barthes, 1981; Rosler, 2004)

ในบริบทของมานุษยวิทยาทางทัศนภาพ การถ่ายภาพสารคดีมิได้เป็นเพียงผลลัพธ์ของการบันทึก แต่เป็นกระบวนการสืบค้นความรู้เชิงภาพ (visual inquiry) ที่ผสานการทำงานภาคสนามเข้ากับวิสัยทัศน์เชิงศิลปะของผู้สร้างภาพ โดยภาพถ่ายทำหน้าที่เป็นทั้งข้อมูลและเครื่องมือในการทำความเข้าใจโลกทางสังคม (Banks, 2018; Pink, 2013; Wagner, 2011) แนวคิดดังกล่าวเน้นบทบาทของภาพในฐานะวิธีการรับรู้โลกเชิงภาพ (visual way of knowing) ซึ่งเปิดพื้นที่ให้การสร้างความรู้เกิดขึ้นผ่านประสบการณ์เชิงประสาทสัมผัส การสังเกต และการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง

ในเชิงปฏิบัติ การถ่ายภาพสารคดีได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องผ่านแนวทางการทำงานของช่างภาพสารคดีสำคัญ เช่น Henri Cartier-Bresson ที่เสนอแนวคิด “decisive moment” ซึ่งเน้นการจับจังหวะสำคัญของชีวิตผ่านการสังเกตอย่างละเอียด (Cartier-Bresson, 1952) รวมถึง W. Eugene Smith ที่ใช้รูปแบบ photo essay ในการเล่าเรื่องเชิงภาพเพื่อสะท้อนชีวิตและประเด็นทางสังคมผ่านการทำงานระยะยาวกับชุมชน (Smith, 1978) ขณะที่ Sebastião Salgado แสดงให้เห็นศักยภาพของการถ่ายภาพสารคดีร่วมสมัยในการสำรวจความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ แรงงาน และสิ่งแวดล้อมผ่านการติดตามภาคสนามอย่างต่อเนื่องและการจัดลำดับภาพเพื่อสร้างความหมายเชิงเรื่องเล่า (Salgado, 2013)

สำหรับงานวิจัยนี้ การถ่ายภาพสารคดีถูกนำมาใช้ทั้งในฐานะวิธีการวิจัยและกระบวนการเล่าเรื่องด้วยภาพ เพื่อสำรวจการสืบทอดศิลปะหนังใหญ่ในมิติของเวลา อารมณ์ และชีวิตประจำวัน มากกว่าการสร้างภาพที่เน้นความสมบูรณ์ทางเทคนิคหรือการจัดฉาก ภาพถ่ายจึงมุ่งบันทึก “จังหวะชีวิต” และพลวัตของการปฏิบัติทางวัฒนธรรมในพื้นที่จริง ผ่านการสังเกต และการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง นำไปสู่การสร้างสารคดีภาพถ่ายที่สะท้อนศิลปะพื้นบ้านในฐานะกระบวนการทางวัฒนธรรมที่ยังคงเคลื่อนไหวและปรับตัวอยู่ในสังคมร่วมสมัย

4. แนวคิดพิพิธภัณฑ์มีชีวิตและมรดกที่ยังมีชีวิต (living museum and living heritage)

แนวคิดพิพิธภัณฑ์มีชีวิตและมรดกที่ยังมีชีวิต มองวัฒนธรรมมิใช่เพียงวัตถุที่ถูกเก็บรักษาในพื้นที่จัดแสดง แต่เป็นกระบวนการที่ดำรงอยู่ผ่านปฏิบัติ การถ่ายทอด และการมีส่วนร่วมของผู้คนในชุมชน (UNESCO, 2003; Smith, 2006; Kurin, 2004) แนวคิดดังกล่าวเน้นว่ามรดกทางวัฒนธรรมมีลักษณะเป็นพลวัต ซึ่งเปลี่ยนแปลงและได้รับการตีความใหม่อย่างต่อเนื่องตามบริบททางสังคมและประสบการณ์ของผู้ปฏิบัติ ในบริบทนี้ “พิพิธภัณฑ์มีชีวิต” ไม่ได้ทำหน้าที่เป็นเพียงพื้นที่จัดเก็บวัตถุทางประวัติศาสตร์ แต่เป็นพื้นที่ของการเรียนรู้ การแสดง และการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างอดีตกับปัจจุบัน โดยผู้คนในชุมชนมีบทบาทสำคัญในการสร้างความหมายให้กับมรดกวัฒนธรรมผ่านการใช้ปฏิบัติจริง (Kurin, 2004) แนวคิดนี้สอดคล้องกับกรอบมรดกที่ยังมีชีวิต ซึ่งมองการอนุรักษ์มิใช่การหยุดนิ่ง แต่เป็นการดำรงอยู่ผ่านการสืบทอดระหว่างรุ่นและการปรับตัวเชิงปฏิบัติ (practice-based continuity) วัดxonon จังหวัดราชบุรีสะท้อนลักษณะของพิพิธภัณฑ์มีชีวิตอย่างเด่นชัด ทั้งในส่วนของพิพิธภัณฑ์ที่จัดแสดงตัวหนังกว่า 300 ตัว และในพื้นที่การแสดงที่ยังคงมีการซ้อมและการแสดงจริงโดยเยาวชน ซึ่งทำให้หนังใหญ่วัดxonon ไม่ได้ดำรงอยู่เพียงในฐานะวัตถุทางวัฒนธรรม แต่เป็นกระบวนการทางสังคมที่ผู้คนร่วมกันเรียนรู้ ถ่ายทอด และตีความใหม่อย่างต่อเนื่อง (Museum Thailand, 2022) การทำความเข้าใจผ่านกรอบมรดกที่ยังมีชีวิต จึงช่วยให้เห็น “การปรับตัว” ของศิลปะหนังใหญ่ในฐานะกระบวนการดำรงอยู่มากกว่าการเปลี่ยนแปลงรูปแบบเพียงภายนอก

ดังนั้น กรอบแนวคิดทั้งสี่ประเด็นจึงถูกนำมาบูรณาการร่วมกัน โดยมนุษยวิทยาทางทัศนภาพทำหน้าที่เป็นวิธีการมองและการสังเกตเชิงวัฒนธรรม ขณะที่การถ่ายภาพสารคดีเป็นเครื่องมือในการบันทึกและเล่าเรื่องผ่านประสบการณ์จริง ส่วนแนวคิดมรดกที่ยังมีชีวิตช่วยอธิบาย “การปรับตัว” ในฐานะกระบวนการดำรงอยู่ของศิลปะผ่านการปฏิบัติและการสืบทอดในบริบทสังคมร่วมสมัย

ระเบียบวิธีวิจัย (methodology)

รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยเชิงสร้างสรรค์ (creative research) ที่ใช้การถ่ายภาพสารคดีเป็นเครื่องมือหลักในการศึกษาการปรับตัวของศิลปะการแสดงหนังใหญ่วัดxonon จังหวัดราชบุรี ภายใต้กรอบแนวคิดมนุษยวิทยาทางทัศนภาพ และมรดกที่ยังมีชีวิต ซึ่งมุ่งเน้นการสังเกต การมีส่วนร่วม และการบันทึกวัฒนธรรมผ่านเลนส์ศิลปะ ผู้วิจัยมีบทบาทเป็นทั้ง

“ผู้สังเกตเชิงศิลปะ” และ “ผู้สร้างสรรค์ผลงานภาพถ่าย” เพื่อให้เข้าใจพลวัตของการสืบทอดศิลปะพื้นบ้านในมิติทางสังคมร่วมสมัย

ขั้นตอนการดำเนินงานวิจัย

ขั้นตอนที่ 1. การศึกษาข้อมูลเบื้องต้น

ผู้วิจัยศึกษารวบรวม เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับศิลปะหนังใหญ่ มานุษยวิทยาทางทัศนภาพ และการถ่ายภาพสารคดี เพื่อวางกรอบแนวคิดการถ่ายภาพเชิงมานุษยวิทยา จากนั้นเข้าสำรวจพื้นที่วัดขนอนและพูดคุยเบื้องต้นกับพระครูพิทักษ์ศิลปาคม เพื่อทำความเข้าใจบริบทของศิลปะ การจัดการพิธีกรรม และกำหนดแนวทางการเก็บข้อมูลภาพถ่าย

ขั้นตอนที่ 2. การเก็บข้อมูลภาคสนาม

กระบวนการเก็บข้อมูลแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะหลัก เพื่อสะท้อนทั้งมิติของ “การอนุรักษ์” และ “การดำรงอยู่” ของศิลปะหนังใหญ่วัดขนอน ดังนี้

1) การถ่ายบันทึกดวงหนังใหญ่ในพิธีกรรม ผู้วิจัยเก็บภาพถ่ายดวงหนังที่จัดแสดงภายในพิธีกรรมหนังใหญ่วัดขนอน มุ่งเน้นการบันทึกรายละเอียดของลวดลายการแกะ การลงสี และร่องรอยการใช้งาน เพื่อสะท้อนความประณีตและคุณค่าทางช่างศิลป์ โดยใช้การจัดแสงแบบควบคุม (controlled lighting) เพื่อให้เห็นพื้นผิวและลายดอกหนังอย่างชัดเจน ภาพถ่ายในส่วนนี้ทำหน้าที่เป็นฐานข้อมูลเชิงวัตถุ (material-based documentation) ซึ่งเชื่อมโยงศิลปะดั้งเดิมกับบริบททางพิธีกรรม

2) การถ่ายภาพสารคดี การแสดง และการซ้อมของเยาวชน ผู้วิจัยลงพื้นที่บันทึกกระบวนการฝึกซ้อมและการแสดงจริงของคณะเยาวชนหนังใหญ่ รวมถึงพิธีไหว้ครูก่อนการแสดง การเซ่น การบรรเลงดนตรี และการพากย์ โดยใช้วิธี “สังเกตโดยไม่แทรกแซง” (non-intrusive observation) เพื่อรักษาความเป็นธรรมชาติของบรรยากาศ เน้นการจับภาพในจังหวะของแสง เสียง การเคลื่อนไหว และอารมณ์ที่เกิดขึ้นจริง ภาพถ่ายเหล่านี้สะท้อนให้เห็นทั้งมิติของ “การเรียนรู้และการถ่ายทอด” และ “พลังของการแสดงร่วมกันของชุมชน”

ขั้นตอนที่ 3 การจัดการและวิเคราะห์ข้อมูลภาพถ่าย

ภาพถ่ายที่ได้จากการลงพื้นที่ภาคสนามถูกนำมาจัดการ คัดเลือก และเรียบเรียงตามศักยภาพในการเล่าเรื่องและคุณค่าทางวัฒนธรรม โดยกระบวนการวิเคราะห์เน้นการตีความเชิงชาติพันธุ์วรรณาทางทัศนภาพ (visual ethnographic interpretation) ภายใต้กรอบแนวคิดมานุษยวิทยาทางทัศนภาพ (Pink, 2013; Banks, 2018) และแนวคิดมรดกที่ยังมีชีวิต (Kirshenblatt-Gimblett, 1998; UNESCO, 2003) การวิเคราะห์ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล พื้นที่ และกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในภาพ เช่น บทบาทของพระภิกษุในฐานะผู้ดูแลมรดกทางวัฒนธรรม กระบวนการฝึกซ้อมของเยาวชนผู้สืบทอดการแสดงสดในบริบทจริงของชุมชน ตลอดจนพื้นที่พิธีกรรมในฐานะคลังความทรงจำร่วม

การจัดลำดับภาพถ่ายจึงไม่ได้มุ่งเน้นเพียงความสมบูรณ์เชิงเทคนิค แต่เน้นการสร้างลำดับเรื่องเล่าที่สะท้อนพลวัตของการสืบทอดและการดำรงอยู่ของศิลปะหนังใหญ่ในฐานะ “มรดกที่ยังมีชีวิต”

ขั้นตอนที่ 4 การนำเสนอผลงานสร้างสรรค์

ผู้วิจัยจัดเรียงภาพถ่ายตามลำดับเล่าเรื่องเพื่อถ่ายทอดกระบวนการอนุรักษ์และการปรับตัวของศิลปะหนังใหญ่ในบริบทจริง พร้อมจัดทำบทวิเคราะห์เชิงศิลปะและวัฒนธรรมประกอบภาพสำหรับการเผยแพร่ในรูปแบบบทความวิชาการ และเตรียมพัฒนาไปสู่การนำเสนอในนิทรรศการในอนาคต

กระบวนการทั้งหมดทำให้ผู้วิจัยเข้าใจศิลปะหนังใหญ่วัดขนอนในฐานะ “มรดกที่ยังมีชีวิต” ซึ่งดำรงอยู่ได้ด้วยการมีส่วนร่วมของชุมชน ภาพถ่ายที่ได้มิได้เป็นเพียงการบันทึกเชิงสุนทรียะ แต่เป็น “หลักฐานทางวัฒนธรรม” ที่สะท้อนพลังของศรัทธา ความร่วมมือ และการปรับตัวของศิลปะพื้นบ้านไทยในสังคมร่วมสมัย

ผลการวิจัย

การวิจัยเชิงสร้างสรรค์เรื่อง “สารคดีภาพถ่าย: การปรับตัวทางวัฒนธรรมหนังใหญ่วัดขนอน” มุ่งสำรวจพลวัตของศิลปะการแสดงพื้นบ้านไทยผ่านกระบวนการการถ่ายภาพสารคดีภายใต้แนวคิดมานุษยวิทยาทางทัศนภาพ และมรดกที่ยังมีชีวิต โดยเน้นการศึกษาผ่าน “การสังเกตเชิงศิลปะ” ซึ่งเปิดพื้นที่ให้ผู้วิจัยเข้าไปมีส่วนร่วมในบริบทจริงของชุมชนวัดขนอน จังหวัดราชบุรี โดยมุ่งศึกษาบทบาทของบุคคลและพื้นที่ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการสืบทอดศิลปะหนังใหญ่วัดขนอน ได้แก่ พระภิกษุผู้ดูแล วัดและพิธีกรรมหนังใหญ่ คณะเยาวชนผู้แสดง และบริบทของการซ่อมและการแสดงจริง ผลการวิจัยสามารถนำเสนอเป็น 4 ส่วน ดังนี้

1. เจ้าอาวาสและการนำชมพิธีกรรม

พระครูพิทักษ์ศิลปาคม เจ้าอาวาสวัดขนอน ทำหน้าที่เป็นผู้ดูแลและเป็นแหล่งความรู้สำคัญของศิลปะหนังใหญ่ ภาพถ่ายสะท้อนให้เห็นบทบาทของท่านในฐานะ “ผู้รักษามรดกทางวัฒนธรรม” ที่มีทั้งความศรัทธาและความเข้าใจลึกซึ้งในประวัติของหนังใหญ่ ให้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับประวัติ การก่อตั้งพิธีกรรม ความเป็นมาของหนังใหญ่ และแนวคิดในการสืบทอดศิลปะ พร้อมนำชมพิธีกรรม ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการเข้าใจมิติทางวัฒนธรรมและศรัทธาในศิลปะนี้

ภาพ 1

พระครูพิทักษ์ศิลปาคมให้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับประวัติ การก่อตั้งพิพิธภัณฑ์ และความเป็นมาของหนังใหญ่

ภาพ 2

พระครูพิทักษ์ศิลปาคมพาชมภายในพิพิธภัณฑ์ พร้อมบรรยายถึงวิธีการดูแลและจัดเก็บตัวหนังใหญ่

ภาพทั้งสองสะท้อนบทบาทของวัดxonในฐานะศูนย์กลางของศิลปะที่หลอมรวมศาสนา การศึกษา และการอนุรักษ์เข้าด้วยกันอย่างกลมกลืน เจ้าอาวาสมิได้เพียงทำหน้าที่ดูแลวัดและพิพิธภัณฑ์เท่านั้น หากยังเป็น “ผู้ขับเคลื่อนทางวัฒนธรรม” ที่ทำให้ศิลปะหนังใหญ่ยังคงดำรงอยู่ในชีวิตของชุมชน ผ่านการสืบทอดองค์ความรู้ การจัดแสดง และการเผยแพร่คุณค่าทางสุนทรียะสู่สาธารณะ

2. พิพิธภัณฑ์หนังใหญ่วัดxon

พิพิธภัณฑ์หนังใหญ่วัดxonเป็นแหล่งเก็บรักษาตัวหนังใหญ่กว่า 300 ตัว ซึ่งสร้างขึ้นตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 โดยช่างฝีมือท้องถิ่น ภายในพิพิธภัณฑ์มีการจัดแสดงตัวหนังอย่างเป็นระบบ พร้อมป้ายอธิบายรายละเอียดของลวดลาย เทคนิค และความเชื่อที่เกี่ยวข้อง

ภาพ 3

ภายในพิพิธภัณฑ์หนังใหญ่วัดxonจัดแสดงแผ่นหนังขนาดใหญ่จำนวนมาก โดยจัดวางในลักษณะให้แสงไฟส่องผ่านจากด้านหลังเพื่อให้เห็นลวดลายการตกแต่งอย่างชัดเจน

ภาพ 4

รายละเอียดของตัวหนังใหญ่ภายในพิพิธภัณฑ์ โดยผู้วิจัยใช้เทคนิคการจัดแสงเพื่อให้เห็นรายละเอียดของลวดลายตอกหนังและร่องรอยการใช้งาน ซึ่งสะท้อนถึงคุณค่าทางหัตถศิลป์และความงามเชิงสุนทรียะของภูมิปัญญาช่างไทย

ภาพที่ 3 และ 4 แสดงให้เห็นทั้งองค์ประกอบทางสุนทรียะและแนวทางการปรับตัวของพิพิธภัณฑ์ในการสื่อสารกับผู้ชมร่วมสมัย เช่น การจัดระบบป้ายข้อมูลแบบสองภาษาและ QR Code เพื่อเชื่อมโยงเนื้อหาพื้นฐานข้อมูลดิจิทัล พิพิธภัณฑ์แห่งนี้จึงมิได้ทำหน้าที่เป็นเพียงพื้นที่จัดแสดง แต่เป็น “คลังความทรงจำของชุมชน” ที่หลอมรวมบทบาททางศาสนา การศึกษา และการอนุรักษ์ ทำให้เห็นถึงพลวัตของศิลปะหนังใหญ่ในฐานะ “มรดกที่ยังมีชีวิต” ที่ยังคงเคลื่อนไหวและปรับตัวให้เข้ากับยุคสมัย

3. การแสดงหนังใหญ่วัดขนอน

การแสดงหนังใหญ่วัดขนอนเป็นหัวใจของการสืบทอดศิลปะการแสดงพื้นบ้านไทย ที่ยังคงดำเนินอยู่ในบริบทวัดและชุมชน ภาพถ่ายในส่วนนี้บันทึกกระบวนการแสดงจริงตั้งแต่พิธีไหว้ครู การเชิด การบรรเลงดนตรี และการพากย์ ซึ่งแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างศิลปะ ความศรัทธา และการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชน

ภาพ 5

พิธีไหว้ครูก่อนการแสดง อันเป็นการแสดงความเคารพต่อครูบาอาจารย์และตัวหนัง

ภาพ 6

การแสดงซึ่งเผยให้เห็นการขีดและท่วงท่าของผู้แสดง

ภาพ 7

การแสดงที่เห็นการเคลื่อนไหวของแสงและเงาในเชิงสุนทรียะ

ภาพ 8

วงดนตรีและผู้พากย์ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญในการสร้างบรรยากาศของการแสดง

ภาพถ่ายชุดนี้สะท้อนให้เห็นว่าการแสดงหนังใหญ่วัดขนอนไม่ได้เป็นเพียงการสืบทอดศิลปะการแสดงดั้งเดิม แต่เป็น “กระบวนการร่วมสร้างประสบการณ์ทางศิลปะ” ของชุมชนที่ยังมีชีวิตอยู่ พิธีไหว้ครูแสดงถึงรากฐานของความศรัทธาและความสัมพันธ์ระหว่างครูกับศิษย์ ขณะที่การเชิดหน้าฉากเผยพลังของการเคลื่อนไหวและจังหวะดนตรีที่หลอมรวมเป็นสุนทรียะแห่งแสงและเงา มุมมองด้านหลังจอผ้าเปิดเผยมิติของ “เบื้องหลังศิลปะ” ซึ่งเต็มไปด้วยแรงกายและความทุ่มเท ส่วนวงดนตรีและผู้พากย์เป็นหัวใจของการเชื่อมโยงภาพ เสียง และอารมณ์ ให้กลายเป็นเรื่องเล่ามีชีวิต กล่าวได้ว่าหนังใหญ่วัดขนอนดำรงอยู่ได้เพราะมีการสืบทอดผ่านการแสดงจริงที่ผสมผสานระหว่างศิลปะ หัตถศิลป์ และศรัทธา จนกลายเป็นภาพสะท้อนของ “มรดกที่ยังมีชีวิต” (living heritage) ที่เคลื่อนไหวอยู่ท่ามกลางสังคมร่วมสมัย

4. การฝึกซ้อมของเยาวชนผู้สืบทอด

การซ้อมของคณะเยาวชนหนังใหญ่วัดขนอนเป็นภาพสะท้อนของ “การเรียนรู้เชิงมีส่วนร่วม” ที่เกิดขึ้นภายในพื้นที่วัดซึ่งทำหน้าที่เป็นทั้งศูนย์กลางการศึกษา ศิลปะ และวัฒนธรรม เยาวชนผู้เข้าร่วมได้รับการถ่ายทอดทักษะการเชิด โดยอาศัยระบบครู-ศิษย์แบบดั้งเดิมซึ่งเน้นการฝึกฝนอย่างต่อเนื่องจนเกิดความเข้าใจในจังหวะ ท่วงท่า และอารมณ์ของการแสดง

ภาพ 9

การซ้อมของคณะเยาวชนหนังใหญ่วัดชนอน แสดงให้เห็นกระบวนการฝึกเจิดภายในวัด ซึ่งเป็นส่วนสำคัญของการสืบทอดศิลปะระหว่างรุ่น

กระบวนการซ้อมไม่เพียงสร้างทักษะทางศิลปะ แต่ยังเสริมคุณค่าทางจิตใจ ความเคารพ และความสัมพันธ์ระหว่างรุ่น การรวมตัวของเยาวชนในทุกสัปดาห์จึงเปรียบเสมือน “พิพิธภัณฑน์มีชีวิต” ที่ผู้คนร่วมกันทำให้ศิลปะหนังใหญ่อยังคงหายใจอยู่ในปัจจุบัน ภาพถ่ายในส่วนนี้จึงสะท้อนให้เห็นถึงพลังของการสืบทอดผ่านการลงมือปฏิบัติจริง และเผยให้เห็นว่าศิลปะพื้นบ้านยังสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมีชีวิตชีวาท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของสังคมร่วมสมัย

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเชิงสร้างสรรค์เรื่อง “สารคดีภาพถ่าย: การปรับตัวทางวัฒนธรรมหนังใหญ่วัดชนอน” มีวัตถุประสงค์เพื่อบันทึกและทำความเข้าใจพลวัตของการสืบทอดศิลปะหนังใหญ่ในยุคสังคมร่วมสมัย ผ่านกระบวนการถ่ายภาพสารคดี ภายใต้กรอบแนวคิดมานุษยวิทยาทางทัศนภาพ ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า “ศิลปะหนังใหญ่” ยังคงดำรงอยู่ได้เพราะพลังของศรัทธาและการมีส่วนร่วมของชุมชน ภาพถ่ายเผยให้เห็นบทบาทสำคัญของพระภิกษุในฐานะผู้นำทางวัฒนธรรม พิพิธภัณฑน์ในฐานะคลังความทรงจำ และเยาวชนในฐานะผู้สืบทอดรุ่นใหม่ ที่เชื่อมโยงอดีตเข้ากับปัจจุบัน

กระบวนการถ่ายภาพสารคดี เปิดโอกาสให้ผู้วิจัยเข้าไปมีส่วนร่วมกับชุมชนในเชิงลึก ทำให้เข้าใจถึงความหมายและคุณค่าทางจิตวิญญาณของการแสดง ภาพถ่ายจึงไม่ได้ทำหน้าที่เพียงการบันทึกเหตุการณ์ แต่เป็นสื่อกลางที่สร้าง “บทสนทนา” ระหว่างศิลปะกับชีวิต ภายใต้กรอบแนวคิด “มรดกที่ยังมีชีวิต” หนังใหญ่วัดชนอนจึงมิได้เป็นเพียงศิลปะดั้งเดิม แต่เป็นศิลปะที่ยังคงเติบโต เคลื่อนไหว และเปลี่ยนแปลงไปพร้อมกับยุคสมัย นอกจากนี้ ภาพถ่ายยังสะท้อน

คุณค่าทางสุนทรียะของหนังใหญ่ในหลายมิติ ได้แก่ ความประณีตของลวดลายการตกแต่งหนัง และงานช่างฝีมือไทย จังหวะการเคลื่อนไหวของการเชิดที่สร้างความสัมพันธ์ระหว่างร่างกายผู้แสดงกับเงาบนจอผ้า ตลอดจนมุมมองด้านหลังฉากซึ่งเผยให้เห็นกระบวนการทำงานร่วมกันระหว่างผู้เชิด นักดนตรี และผู้พากย์ อันเป็นมิติที่ผู้ชมทั่วไปไม่อาจมองเห็นจากด้านหน้าเวที กระบวนการถ่ายภาพจึงทำหน้าที่เป็นการสังเกตเชิงสุนทรียะที่เปิดเผยมิติทางศิลปะและกระบวนการสร้างสรรค์ของหนังใหญ่ในฐานะศิลปะที่ยังมีชีวิต

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า หนังใหญ่วัดขนอนเป็นตัวอย่างของศิลปะพื้นบ้านที่ดำรงอยู่ได้ด้วยการปรับตัวอย่างมีชีวิต โดยมีองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ คือ

1. การธำรงอัตลักษณ์ผ่านศรัทธาและบทบาทของพระภิกษุ พระครูพิทักษ์ศิลปาคม มีบทบาทสำคัญในการเชื่อมโยงศิลปะกับศาสนา ทำให้วัดขนอนมิใช่เพียงพื้นที่ศาสนา แต่เป็นศูนย์กลางของการอนุรักษ์ ถ่ายทอด และเผยแพร่มรดกภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งช่วยให้ศิลปะหนังใหญ่อยังคงมีความหมายและบทบาทในชีวิตของชุมชน

2. พิพิธภัณฑิ์ในฐานะพื้นที่ของความทรงจำและการเรียนรู้ การบันทึกภาพในพิพิธภัณฑิ์ช่วยให้เห็นว่าศิลปะหนังใหญ่ไม่ได้ดำรงอยู่ในฐานะวัตถุจัดแสดง แต่เป็นพื้นที่ที่ผู้คนยังคงมีส่วนร่วม เรียนรู้ และตีความศิลปะอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับแนวคิดของ Kirshenblatt-Gimblett (1998) ที่มองว่ามรดกวัฒนธรรมเป็น “สิ่งที่ถูกสร้างขึ้นใหม่” ผ่านการปฏิบัติและการตีความร่วมสมัย

3. การสืบทอดโดยเยาวชนในฐานะผู้สร้างความหมายใหม่ ภาพการฝึกซ้อมและการแสดงของเยาวชนสะท้อนให้เห็นว่ากระบวนการเรียนรู้ได้เป็นการถ่ายทอดทางเดียวจากครูสู่ศิษย์ แต่เป็นการแลกเปลี่ยนร่วมกัน เยาวชนมีบทบาทในการตีความและปรับองค์ประกอบบางส่วนให้สอดคล้องกับยุคสมัย ขณะเดียวกันยังคงรักษาโครงสร้างหลักของศิลปะดั้งเดิมไว้

ผลลัพธ์จากผลงานแสดงให้เห็น “ภาษาทางวัฒนธรรม” (cultural language) ตามแนวคิดของ Banks (2018) ที่ภาพสามารถบอกเล่าความหมายที่ซ่อนอยู่ในความสัมพันธ์ระหว่างศิลปะ ผู้แสดง และชุมชน ภาพถ่ายจึงไม่ได้ทำหน้าที่เพียงบันทึกเหตุการณ์ แต่ยังเป็นพื้นที่ของการสนทนาและการตีความเชิงสุนทรียะ กล่าวโดยสรุป งานวิจัยนี้เสนอให้มองหนังใหญ่วัดขนอนผ่านกรอบ “มรดกในฐานะกระบวนการ” (heritage-as-process) ที่เกิดขึ้นผ่านการปฏิบัติ การตีความ และการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่องของผู้คนในชุมชน แนวคิดดัง

กล่าวสอดคล้องกับกรอบมรดกที่ยังมีชีวิต (Living Heritage) ที่มองการอนุรักษ์ไม่ใช่การคงรูปแบบเดิมไว้เพียงอย่างเดียว แต่เป็นการรักษาความหมายของศิลปะผ่านการดำรงอยู่และการปรับตัวในบริบทสังคมร่วมสมัย

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

- 1) ควรมีการศึกษาต่อยอดในเชิงเปรียบเทียบกับผู้ชมหนึ่งใหญ่ในพื้นที่อื่น เช่น เพชรบุรี หรือระยอง เพื่อทำความเข้าใจลักษณะเฉพาะของแต่ละท้องถิ่นในมิติทางมานุษยวิทยา
- 2) ควรส่งเสริมการวิจัยร่วมระหว่างศิลปกรรม มานุษยวิทยา และสื่อดิจิทัล เพื่อพัฒนาแนวทางการอนุรักษ์ศิลปะพื้นบ้านด้วยเทคโนโลยีร่วมสมัย เช่น การสร้างฐานข้อมูลภาพดิจิทัล หรือการจัดนิทรรศการออนไลน์ หรือการใช้สื่อเชิงโต้ตอบ (interactive media)

2. ข้อเสนอแนะเชิงสร้างสรรค์

- 1) ควรพัฒนากิจกรรมศิลปะเชิงมีส่วนร่วม (participatory art) ที่เปิดโอกาสให้เยาวชนและประชาชนทั่วไปได้เรียนรู้และร่วมสร้างสรรค์ศิลปะหนึ่งใหญ่ เพื่อขยายการรับรู้สู่สังคมวงกว้าง
- 2) ภาพถ่ายจากงานวิจัยสามารถต่อยอดเป็นนิทรรศการศิลปะ ภาพเล่าเรื่อง (visual storytelling exhibition) หรือ สื่อสารคดีออนไลน์ เพื่อสร้างการรับรู้ใหม่ต่อมรดกทางวัฒนธรรมในรูปแบบที่เข้าถึงง่าย
- 3) ควรมีความร่วมมือระหว่างวัดxonon หน่วยงานด้านศิลปวัฒนธรรม และสถาบันการศึกษา เพื่อใช้ภาพถ่ายและสื่อดิจิทัลเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ การเผยแพร่ และการอนุรักษ์อย่างยั่งยืน

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ พระครูพิทักษ์ศิลปาคม เจ้าอาวาสวัดxonon จังหวัดราชบุรี ที่กรุณาให้ข้อมูล คำแนะนำ และเปิดโอกาสให้เข้าเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์หนึ่งใหญ่วัดxonon รวมทั้งขอขอบคุณ กลุ่มผู้สานต่อลมหายใจหนึ่งใหญ่วัดxonon ทั้งคณะนักแสดงและนักดนตรี ที่ให้ความร่วมมือและเอื้อเฟื้อเวลาในการถ่ายทำและบันทึกภาพตลอดกระบวนการวิจัย

ขอขอบคุณ ทูพัฒนาอาจารย์ใหม่ กองทุนรัชดาภิเษกสมโภช ที่ให้การสนับสนุน
ทุนวิจัยในการดำเนินโครงการนี้ รวมถึง คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
สำหรับการสนับสนุนด้านวิชาการและทรัพยากร เพื่อให้การดำเนินงานวิจัยเป็นไปอย่างราบรื่น

ขอขอบคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.พรประพิตร เป่าสวัสดิ์ อาจารย์ที่ปรึกษาโครงการ
ที่ให้คำปรึกษาและชี้แนะแนวทางการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง ตลอดจนขอขอบคุณ Dr.Ivan
Zavada, Director of Composition and Music Technology, Sydney Conservatorium
of Music ที่ได้ชักชวนผู้วิจัยร่วมลงพื้นที่และแลกเปลี่ยนมุมมองทางศิลปวัฒนธรรม ซึ่งเป็น
แรงบันดาลใจสำคัญในการพัฒนางานวิจัยฉบับนี้

สุดท้ายนี้ ขอขอบคุณ อาจารย์ ดร.อิทธิณัฐ ตันติวิทิตพงศ์ และทีมงานนักศึกษาสาขา
เทคโนโลยีการถ่ายภาพและภาพยนตร์ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเทคโนโลยี
ราชมงคลกรุงเทพ และทีมงานนิสิตภาควิชาทัศนศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย ที่ให้ความร่วมมือในการเก็บข้อมูล บันทึกสื่อภาพนิ่งและสื่อวิดีโอ ประกอบ
งานวิจัย ซึ่งช่วยเสริมให้ข้อมูลและภาพถ่ายมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- ดาร์วิน จูฬพันธ์. (2557). *หนังสือวัดขนอน : การสืบทอดศิลปะการแสดงพื้นบ้านไทย*. มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ผออบ โปษะกฤษณะ. (2520). *ศิลปะการแสดงของไทย*. กรมศิลปากร.
- ราศี บุชรรัตน์พันธ์. (2551). *หนังสือเพชรบุรี ราชบุรี และระยอง : การเปรียบเทียบเชิงศิลปะวัฒนธรรม*. สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2554). *สารานุกรมศิลปะการแสดงไทย เล่ม 1: หนังสือ*. ราชบัณฑิตยสถาน.
- สุจิตรา มาถาวร. (2541). *หนังสือและหนังสือสูง*. เอส.พี.พี.เวิร์ลด์ มีเดีย.
- Museum Thailand. (2022). พิพิธภัณฑ์หนังสือวัดขนอน จังหวัดราชบุรี. https://www.museumthailand.com/th/museum/Nang-Yai-Wat-Khanon-National-Museum-?sa=X&ved=2ahUKEwju0Pvb3d_9AhXCTFYKHeZ3CSsQyK4DegQIAxAn
- Bangkok Big Ears. (2025). *Discover the magic of light and shadow*. <https://www.bangkokbigears.com/2025/02/23/discover-the-magic-of-light-and-shadow/>
- Banks, M. (2018). *Using visual data in qualitative research*. SAGE Publications.
- Barthes, R. (1981). *Camera lucida: Reflections on photography*. Hill and Wang.
- Bateson, G., & Mead, M. (1942). *Balinese character: A photographic analysis*. New York Academy of Sciences.
- Berger, J. (1980). *About looking*. Pantheon Books.
- Cartier-Bresson, H. (1952). *The decisive moment*. Simon & Schuster.
- Kirshenblatt-Gimblett, B. (1998). *Destination culture: Tourism, museums, and heritage*. University of California Press.
- Kurin, R. (2004). Safeguarding intangible cultural heritage in the 2003 UNESCO convention: A critical appraisal. *Museum International*, 56(1–2), 66–77. <https://doi.org/10.1111/j.1350-0775.2004.00459.x>
- Meiselas, S. (2008). *Engagements with photography*. Aperture.
- Pink, S. (2013). *Doing visual ethnography* (3rd ed.). SAGE Publications.
- Rosler, M. (2004). *Decoys and disruptions: Selected writings, 1975–2001*. MIT Press.
- Salgado, S. (2013). *Genesis*. Taschen.
- Smith, L. (2006). *Uses of heritage*. Routledge.
- Sontag, S. (1977). *On photography*. Farrar, Straus and Giroux.

- UNESCO. (2003). *Convention for the safeguarding of the intangible cultural Heritage*. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.
- Wagner, J. (2007). Observing culture and social life: Documentary photography, fieldwork, and social research. In G. C. Stanczak (Ed.), *Visual research methods: Image, society, and representation* (pp. 23–60). SAGE Publications.